

Amèrica,

cap a on tira?

La potència dels EUA i les operacions militars, econòmiques i culturals que ha fet i fa més enllà del seu territori ha dut molts analistes a qualificar aquest país d'imperi. Ja sigui per glorificar-lo o bé per criticar-lo. Una veu, però, trenca la premissa inicial. El demògraf i historiador Emmanuel Todd assegura que l'actitud dels EUA no mostra la seva puixança, sinó el seu declivi imperial.

Estats Units és titllat d'imperi en tones i tones de llibres, revistes i diaris de tot tipus d'experts, reconeguts o no. Arreu del món. Es discrepa sobre si és realment un imperi o una hiperpotència o potència hegemònica, també si s'assembla més al que fou Atenes, o Roma, o l'imperi otomà, o el britànic... com es comportaren tots aquests imperis i superpotències i quines causes els van generar. A partir d'això es debat si els EUA s'hi assemblen, o no, i què ha de fer i no fer Bush a partir d'ara.

Així, d'una banda, ens trobem un seguit de pensadors neoconservadors, actualment amb una ascendència privilegiada sobre el president nord-americà, que advoquen per uns EUA forts, amb interessos en quasi tot el món, capaços de defensar-los quan i com sigui. Aquests pensadors atorguen als EUA la funció obligada de xèrif mundial, que ha de reforçar el seu arsenal militar (també a l'espai) per a evitar que altres potències puguin algun dia treure-li el lloc, sobretot pensant en la Xina. Alguns d'aquests analistes són Robert Kagan, Samuel P. Huntington, George Friedman, Charles Krauthammer, Henry Kissinger o Zbigniew Brzezinski, convençuts que els EUA han de dur la batuta militar i deixar que la resta de països, especialment Europa i Japó, en paguin les despeses.

Aquestes influències sembla que han estat el moll de l'os de la nova doctrina estratègica presentada per Bush, en què es recupera la filosofia "westfaliana" de relacions internacionals, que, en benefici de l'equilibri mundial, admet el recurs a la guerra, amb l'afegitó, a mode d'actualització bushiana, que dóna aquest dret només a un sol estat, els EUA, que serien

polícia i jutge de la comunitat internacional.

Hi ha un altre sector d'analistes i intel·lectuals que més aviat els alarma la capacitat militar, econòmica i cultural dels EUA, en blasmen l'arrogància política i proposen, en menor o major grau, una retracció a tots els nivells. Des de Noam Chomsky, jueu nord-americà implacable crític de la política dels governants americans, fins al políticòleg Joseph S. Nye, que assegura que, malgrat la importància inèdita dels EUA en la història del món, no es pot assimilar a cap imperi anterior. A més, Nye adverteix que tot i la seva força, paradoxalment els EUA no podran aconseguir els seus objectius a base de tancs, avions i soldats, i que l'única sortida que els queda és la cooperació internacional i l'anomenat *soft-power* o poder tou, és a dir, la capacitat de, més que vèncer, convèncer o persuadir la resta del món amb els seus valors i el seu sistema de vida.

Sigui com sigui, la majoria d'aquests pensadors reconeixen el potencial actual dels EUA a tots els nivells, asseguren que, per bé o per mal, encara durarà anys, i són molts els qui recorren a l'adjectiu "imperial" per designar aquesta primàcia.

Ni diners, ni armes, ni valors. Però el demògraf i historiador francès Emmanuel Todd ha aparegut per trencar tots aquests esquemes i com a mínim donar la possibilitat de mirar la situació des d'un altre punt de vista. Ho fa en el seu darrer assaig, *Après l'empire*, aparegut a França l'agost de l'any passat (i enguany en català a Pagès editors amb el títol *Després de l'imperi*). El subtítol ja és prou evident: "Assaig sobre la descomposició del

George W. Bush ha llançat el seu país cap a un món unipolar, però, tot i la seva força en molts àmbits, comença a veure que no pot assolir tots els objectius sense l'ajut de la resta del món. Nombrosos analistes debaten sobre què ha de fer Bush amb el seu exèrcit, però cap, excepte Emmanuel Todd, no planteja que els Estats Units són un Imperi en declivi.

sistema americà". És a dir, que tot el que fan els EUA i que li val l'adjectiu d'"imperial" no és una mostra de força, sinó més aviat de debilitat. A primer cop d'ull el futur d'aquest assaig podria molt ben ser a les prestatgeries de l'esoterisme i altres "ciències" ocultes, però el currículum de Todd l'avalua per fer-se un lloc en la discussió internacional sense por de fer el ridícul, o si més no amb el privilegi de ser llegit i desmentit. O confirmat. El 1976 Todd, amb només 25 anys, va escriure l'assaig *La chute finale*, en què recollia diverses dades demogràfiques, econòmiques i socials i preveia la fi de l'URSS, és a dir, de l'imperi soviètic.

Amb aquest bagatge ara dispara contra els EUA. La tesi principal és que Bush i els seus assessors fan el que fan perquè han entès que el país perd gas en tots els fronts: presenta una economia afeblida, una política i un exèrcit inútils i una democràcia en vies de degeneració oligàrquica sense capacitat de seduir ningú, ni europeus, ni àrabs o islàmics, ni asiàtics, ni africans. Per evitar fer evident aquesta situació i perdre la consideració de superpotència necessària (com ho va ser per a combatre el nazisme i el comunisme), necessita refermar-se, o fer-ho veure. Per Todd no hi ha res que faci més por als EUA que Europa i Japó s'emancipin de la tutela americana i que s'acostin a

una Rússia en procés d'estabilització i, en un futur llunyà, a la Xina. En aquest sentit, Todd recorda que el febrer de 1998 Madeleine Albright, aleshores secretària d'Estat de Clinton, "mentre mirava de justificar un atac de míssils sobre l'Iraq, va definir els Estats Units com la nació indispensable [...] si de manera oficial s'afirma que els EUA són indispensables, és perquè s'ha plantejat la qüestió de la seva utilitat al món". D'aquí vindria la potenciació de la guerra contra el terrorisme internacional, que suposa un estat de guerra permanent, en què els EUA es presenten com a únics garants possibles de pau, o, més aviat, de la no guerra.

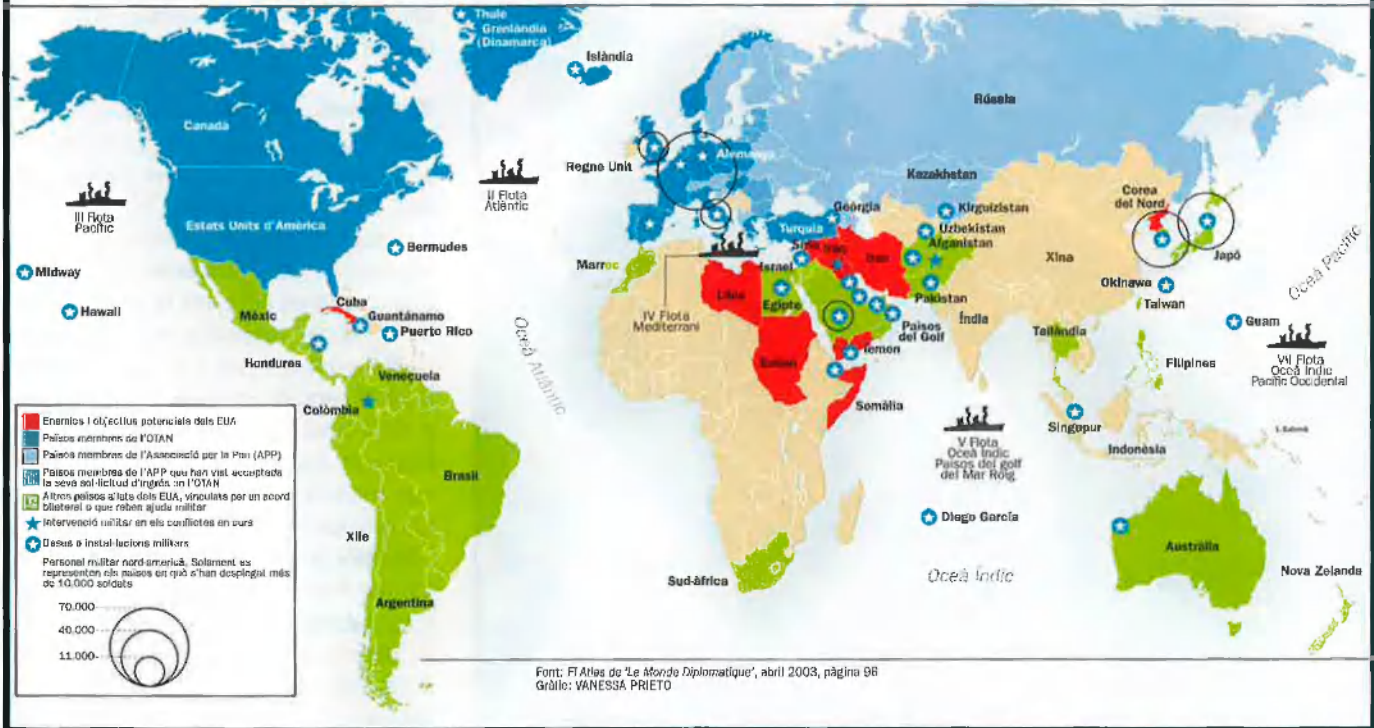
I és per escenificar que són els únics amb capacitat militar suficient per a fer de gendarmes mundials que s'impliquen en guerres contra enemics amb un potencial militar molt inferior al nord-americà. És el que Todd anomena "micromilitarisme teatral", que ja ha afectat l'Afganistan i l'Iraq, però que també posa en la diana i manté en tensió Corea del Nord, Cuba i l'Iran, és a dir, els principals protagonistes de l'anomenat eix del mal. L'escenificació, a més, també forneix part de l'argumentari per mantenir la cursa armamentista. "Aquesta estratègia -explica Emmanuel Todd- converteix Amèrica en un nou i inesperat obstacle per a la pau del món."

Per Todd no hi ha raó per a l'agressivitat dels EUA. Ans el contrari, ell assegura que fenòmens com la *jihād* són convulsions pròpies de societats en crisi, que es transformen cap a paràmetres més democràtics i igualitaris. Aporta dades recents sobre el descens de l'analfabetisme en gairebé tots els països subdesenvolupats, i com això ha repercutit també en el descens de la natalitat, dos fenòmens clau per a la universalització de la democràcia. Todd recorda precisament que ell va predir la fi de l'URSS el 1976 a partir de la constatació del descens de la natalitat, entre altres dades. En aquesta línia, una de les noves prediccions que fa Todd és la imminència de crisis al Pakistan i l'Àrabia Saudita.

Dèficit desbocat. El principal argument de Todd per titllar l'economia dels EUA d'improductiva i predadora, i per tant de dèbil i innecessària, és el dèficit comercial: "Entre 1990 i l'any 2000, el dèficit comercial americà ha passat de 100 als 450 mil milions de dòlars. Per tal d'equilibrar la balança externa, Amèrica necessita un flux de capitals exteriors del mateix ordre. Ara els EUA no poden viure només de la seva producció."

Todd baixa més a fons i mostra les dades del dèficit només de productes industrials, que és del 10%, quan el 1995 era

Estats Units, un poder militar amb bases arreu del món

del 5%. Fins i tot pel que fa als productes d'alta tecnologia, l'excedent de la balança comercial ha baixat de 35 mil milions de dòlars l'any 1990 a 5 mil milions el 2001. "Aquesta davallada de poder econòmic no es veu compensada per l'activitat de les multinacionals americanes. A partir de l'any 1998 els guanys que aquestes repatrien als Estats Units són inferiors als de les empreses estrangeres que s'hi han instal·lat i que repatrien cap als seus països respectius."

La solució per cobrir el dèficit, explica Todd, l'han trobada en l'entrada de 1.000 milions de dòlars cada dia provinents de la resta del món, que assedeguen l'afany de l'elevat índex de consum dels EUA respecte de la resta del món. Aquestes dades serveixen a Todd per dir que els EUA són depredadors i no produeixen res. I fins i tot s'avança als qui puguin dir-li que els diners arriben als EUA perquè veuen en aquella economia un gran rendibilitat: Todd reconeix que pot ser compatible l'economia feble i la rendibilitat, però adverteix que "un índex de benefici elevat en activitats de feble potencial tecnològic i industrial guia l'economia cap a la improductivitat". I posa com a exemple el cas Enron i tot el que va posar al

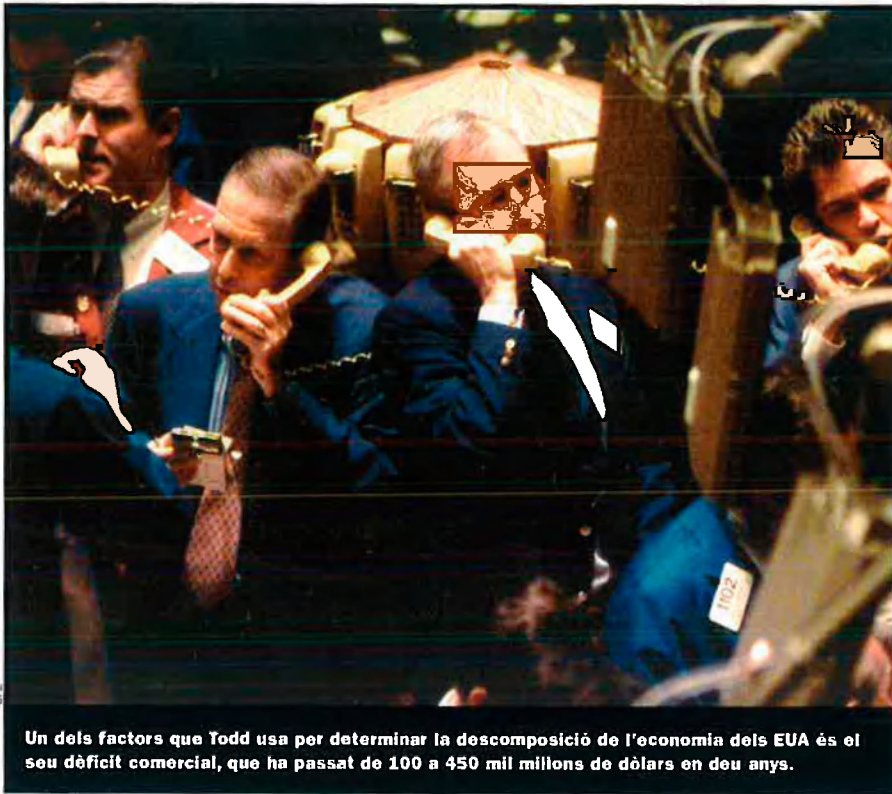
descobert la seva fallida, ja que "treia profit d'una operació intermediària no directament productiva". A més, assegura que el capital que arriba als EUA no busca una economia dinàmica i rendible, sinó sobretot seguretat. I en aquest sentit posa com a exemple de l'augment de l'adquisició de bons del Tresor i obligacions privades "que revelen una preferència per la seguretat dels índexs fixos, garantits per un sistema econòmic, polític, bancari i monetari segur". I que, per tant aquestes "compres de seguretat han estat i continuen sent molt importants per al finançament corrent dels Estats Units".

Todd també critica el PNB nord-americà, que deslegitima a causa del falsejament de comptes que hi ha hagut als EUA i que es va destapar a partir de l'escàndol de l'auditoria Arthur Andersen i la fallida d'Enron. Per Todd, "inflat pels fraus suplementaris de les empreses privades, el PNB americà es comença a assemblar, pel que fa a les seves credibilitat estadística, al de la Unió Soviètica".

Todd diu que els EUA podrien aguantar aquesta situació si fossin un imperi, però considera que li manquen els dos elements bàsics per a ser-ho: "força militar i

econòmica" i "universalisme ideològic", per la qual cosa augura "sense embuts que no hi haurà, cap a l'any 2005, un imperi americà".

Un imperi tancat. L'altre element cabdal dels imperis que Todd nega als EUA és la capacitat d'integrar, l'universalisme, aconseguir que els dominats s'identifiquin amb els dominants: "L'èxit de Roma, el fracàs d'Atenes, depenien menys de les diferents aptituds militars que de l'obertura progressiva del dret de ciutadania romà, i del tancament cada vegada més marcat del dret de ciutadania atenenc." Per evidenciar la manca d'aquest universalisme, Todd assegura que hi ha una gran divisió entre l'Amèrica blanca i la negra i apunta un tercer grup segregat que serien els llatinoamericans d'origen indi. Les dades concretes que aporta són l'aturada del lleuger augment dels casaments mixtos entre blancs i negres entre 1980 i 1995; o bé l'augment de la mortalitat infantil entre els negres de 1997 a 1999. Val a dir que en aquest segon cas la diferència és molt petita, han passat del 14,2 per mil al 14,6 per mil. Todd diu que, per petita que sigui, és una dada crucial i que també la va fer servir

Un dels factors que Todd usa per determinar la descomposició de l'economia dels EUA és el seu dèficit comercial, que ha passat de 100 a 450 mil milions de dòlars en deu anys.

“per comprendre la corrupció de la Unió Soviètica”, i que li va permetre de predir l'esfondrament del sistema.

Un altre element del tancament de mireres dels EUA és la seva preferència pels jueus d'Israel en contraposició als àrabs, i ho atribueix a “un vertader misteri”. Ha buscat raons entre els pensadors de Bush, però només ha trobat el “realisme” de Kissinger, però cap línia ni en Fukuyama ni en Brzezinski. I fins i tot Huntington, en el seu xoc de civilitzacions, situa Israel a l'exterior de l'esfera de la civilització occidental. Todd només ha trobat resposta en els qui acusen la potència del “lobby jueu”, que ell complementa amb “la teoria d'un no-lobby àrab”.

Todd fins i tot critica una de les qüestions que ni partidaris ni contraris de l'hegemonia dels EUA posen en dubte, i és el seu potencial militar. En aquest punt assenyala que a nivell aeronaval sí que tenen una força superior, però pel que fa a armes de destrucció massiva encara té una forta competència en Rússia. A més, quant a acció militar terrestre, té moltes mancances, per això a l'Afganistan van haver de dependre dels caps locals i de l'ajuda de l'exèrcit rus a l'Aliança del Nord per controlar directament el territo-

ri. En aquesta línia també fa referència a les bases que els EUA tenen, entre altres llocs, a Japó, Alemanya i Corea, sense les quals no podria fer cap acció fora dels EUA. A part que si aquests països no volen bases vol dir que l'exèrcit nord-americà, la seva tutela, ja no és necessària.

Aquests i altres elements fan pensar a Todd que els EUA, lluny de rectificar, estan immersos en una cursa embogida que a la llarga pot acostar Europa al Japó i més tard a Rússia. Reconeix que “el joc és lent”, ja que “Europa es troba debilitada per la seva manca d'unitat i la seva crisi demogràfica, Rússia pel seu estat d'afebliment econòmic i demogràfic, Japó pel seu aïllament i la seva situació demogràfica”, i que “la partida d'escacs no s'acabarà amb un mat que simbolitzi la victòria d'una única potència, sinó amb unes taules, que formalitzaran la incapacitat de dominar de cadascuna d'elles”.

Pels qui veuen en Todd un antiamericà, els ensenya la seva credencial curricular sobre la Unió Soviètica, així com el desig no que els EUA desapareguin, “sinó que esdevinguin de nou el que eren, democràtics, liberals i productors”, en referència als anys 50-60. I encara fa una proposta ben inèdita venint d'un francès:

que en una ONU reformada i àrbitre del món, en el Consell de Seguretat França comparteixi escó permanent amb Alemanya i Japó també tingui dret a vet.

Exagerat... o no. Els analistes i experts que s'han parat a llegir Todd, com ara l'exministre d'Exteriors francès, Hubert Védrine, reconeixen la valentia de l'assaig i el fet que hagi detectat fissures importants de l'economia dels EUA. Però també en critiquen la manca de pes de les dades aportades per plantejar el declivi nord-americà o bé que el Govern Bush té capacitat per solucionar-ho a curt o mitjà termini. Védrine, que és dels més benèvols, diu que el problema de Todd és que sobrestima tant la importància com la imminència dels problemes dels EUA.

D'altres li retreuen l'afany per demostrar que Rússia va pel bon camí; de fet ell mateix reconeix que en fa un retrat “força optimista”. I també hi ha qui troba a faltar en el seu assaig que parli a fons del pes de la cultura i la comunicació i del potencial que els EUA tenen en aquest àmbit per seduir arreu del món. O bé que redueixi el terrorisme internacional als efectes dels desajustaments que provoca l'avenç cap a la modernització dels països dits subdesenvolupats i que no plantejï cap alternativa per parar el cop mentre no es clou aquesta suposada transició.

Tant si aquesta vegada l'encerta com si no, Todd ha obert les mires d'un debat en què fins ara ningú qüestionava el poder americà, ni tan sols com a provocació intel·lectual. L'any 1988 en certa manera també ho va fer l'historiador britànic Paul Kennedy, però en aquell moment, per molt que aquest parlés de l'*overstretching*, és a dir estirar més el braç que la màniga militar, qui s'estava a punt d'ensorrar, com havia dit Todd, era la Unió Soviètica. Per molt que alguns dels arguments de Kennedy siguin vàlids avui.

Ara Todd sí que parla dels EUA. Però les seves darreres anàlisis no permeten fer apostes massa decidides. A mitjan març passat, en començar la guerra contra l'Iraq, va predir que aquesta seria molt curta (encertada) i que després els pobles europeus passarien comptes amb governants bel·licistes com Aznar (errada).

Oriol Cortacans